

Федорова А.І.

СТАНОВИЩЕ СТАРООБРЯДНИЦЬКИХ ЦЕРКОВ У ХІХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ПІВДЕННОЇ БЕССАРАБІЇ)

Церковна реформа 1654 р. розколола суспільство на новообрядців та старообрядців. Останні не сприйняли нововведень патріарха Никона в церковній обрядовості. Щоб уберегти свою віру, свої традиції, які зазнавали утисків в Російській імперії, старообрядці втікали на окраїни своєї країни, а дехто і за її межі, де до їх віросповідання відносились більш лояльно. Щоб задовольнити свої релігійні потреби, старообрядці будували культові споруди, серед них і церкви, які стали об'єктом нашого дослідження. Церква – особливий тип релігійної організації, об'єднання віруючих на основі спільності релігійних поглядів та обрядів [1], у нашому випадку всі вони прибічники старої віри. Заснування та положення церков старообрядців на півдні Бессарабії у ХІХ ст. ми і спробуємо розглянути. На окресленій території старообрядці оселилися з кінця ХУІІІ ст., коли ця територія належала румунам.

Під час російсько-турецької війни 1806-1812 рр. М.І.Кутузов намагався повернути некрасівців (козаки-старообрядці, які після придушення повстання К.Булавіна покинули Росію на чолі з Ігнатом Некрасовим, від прізвища якого і отримали самоназву) на батьківщину. У травні 1811р. він надсилає наказ генерал-майору С.А.Тучкову про надання докладних відомостей про бажання некрасівців переселитися з Турції до Росії та на яких умовах; пропонував обіцяти некрасівцям ім'ям імператора “амністію та ті вигоди, які вони знайдуть під скіпетром Росії” [2]. Тільки у 1811 р. генерал-майор Тучков умовив некрасівців, які останнім часом воювали з запорожцями за територію, переселитися поблизу фортеці Ізмаїл на березі Дунаю (указом від 4 жовтня 1812 р. це місто названо Тучковим). Указ імператора від 25 липня 1811р. визначив умови, на яких некрасівці могли переселитися з Бабадагської області. Перш за все хотілось відмітити, що цей указ надав переселенцям, прибічникам старообрядницького віросповідання, значні права, пільги та привілеї: дарував право на вільне сповідання своєї віри, відправлення богослужіння, таїнств та обрядів, ніхто не мав права чинити їм опору при цьому.

За відомостями на 1827 р. при кожному старообрядницькому поселенні була своя часовня: Кілія, Вилков, Жебріяни - плетнева часовня (каплиця), Карячка - плетнева часовня Свято-Покровської Божія Матері, Чишма - часовня Святого Харлампія, м.Тучков - 2 старообрядницькі дерев'яні часовні, Муравльовка (Діреку) - дерев'яна старообрядницька часовня в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці [3].

Імператор указом від 25 листопада 1830 р. старообрядцям-некрасівцям, що переселилися до м.Ізмаїлу з Бабадагської області, дозволив, розібрану ними церкву з селища Серикое, улаштувати на околиці м.Ізмаїла та відправляти в ній богослужіння за своїми обрядами [4]. А 7 липня 1831р. старообрядцям дозволили збудувати кам'яну церкву на тому ж самому місці, де мали поставити дерев'яну, та на тих самих правах [5]. Ця церква була першою на півдні Бессарабії, тому вона слугувала місцем молитви для всіх старообрядців.

Таким чином, в Ізмаїльському повіті в 30-х роках ХІХ ст. утворився своєрідний оазис старообрядництва на терені Росії, де заборонялося будувати старообрядницькі часовні, церкви, відправляти служби тощо. Це підтверджує наступний факт: в березні 1834р. ізмаїльський градоначальник Тучков розглядає скаргу кілійських старообрядців з приводу втручання їхнього поліцеймейстера у відправлення богослужіння. Тучков розтлумачив кілійському поліцеймейстеру, що за повелінням імператора старообрядцям його відомства – Ізмаїльського повіту - відправлення богослужіння дозволяється, поліцейська влада повинна навіть сприяти духовному управлінню, та розпорядився дозволити старообрядницькі богослужіння та надалі не чинити перешкод у таких справах [6]. Згодом некрасівці просять імператора дозволити їм не тільки відправляти богослужіння за правилами їх віри, а й мати своїх священників. Таке прохання, звичайно, не сподобалось імператору, бо для некрасівців, на його думку, було зроблено вже багато поступок. Отже, 10 грудня 1838 р. імператор робить розпорядження, за яким наказував зробити уселення некрасівцям через їхніх начальників з приводу того, що за порядком, заснованим у державі, до їх церкви може бути призначений священник, поставлений Архієреєм, який буде чинити богослужіння по стародрукованим книгам, згідно їх обрядам, але не інакше, як за правилами Єдинівірських Церков; підкреслювалося, що інших священників у державі нема, а особи, які відправляють у старообрядців (розкольників) духовні треби, не визнаються священниками. Однак, імператор все ж таки наказав: «для оказания возможного снисхождения и покровительства некрасовцам, предписать особо и секретно Бессарабскому Военному Губернатору *не мешать им отправлять богослужение по своим требам*” [7].

Згодом кількість церков зростає (див. табл.). В 1838 р., коли кількість переселенців збільшилася і одна церква не могла вмістити всіх прихожан, старообрядці передмістя Ізмаїла - Старої Некрасівки - збудували церкву в ім'я Святого Апостола Євангеліста Іоанна Богослова [8]. А в 1845 р. в Ізмаїлі будують нову церкву в ім'я Святителя Миколи. Ця церква, з заснування у лютому 1860 р. в Ізмаїлі архієпископської старообрядницької кафедри, була перейменована в жовтні 1861р. в кафедральний старообрядницький собор. У 1897-98рр. собор самовільно, без затвердження проекту, відремонтували та розширили на півдні та півночі. Внаслідок цього Губернське Правління наказало Ізмаїльському поліцеймейстеру об'язати ізмаїльських некрасівців у особі церковних попечителів привести свою церкву (собор) в минулий вигляд, або, якщо не підкоряться, притягнути до відповідальності за ст.206 Уложенія про покарання. Старообрядці обрали другий вихід, а прокурорський надзор припинив слідчу справу на тій підставі, що в діяннях старообрядців віднос-

но ремонту церкви не вбачається ознак злочину, за здійснення якого карають 206 статтею Уложенія про покарання. Подібна ситуація сталася і з церквою Введення в Храм Пресвятої Богородиці в с.Нова Некрасівка (побудована у 1860 році), де церква була внаслідок ремонту збільшена у 1898 р., за що також було здійснено переслідування за згаданою вище статтею [9]. В 1897 р. самоправно та безнаказово капітально відремонтували та розширили церкву в посаді Вилкове в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці. В 1898 р. церква св. мучениці Параскеви у с.Карячков (збудована у 1874 р.) також була розширена та піднята без відповідного дозволу, внаслідок чого церковні попечителі за вироком мирового судьи Ізмайльського піддані грошовому штрафу з заміною такового, за умови неспроможності виплати, арештом; попечителі відбули покарання в арештантському будинку при поліції, чим справа і закінчилась.

Старообрядці обминали закон, бо йти наперекір владі було для них необхідністю. Вони десятиріччями намагалися отримати дозвіл на ремонт церкви, проходили сотні комісій, писали листи, скарги, прошення, але далі справа не йшла, у місцевому бюджеті не знаходилось грошей на реконструкцію старообрядницьких церков.

Розглянемо довгий шлях намагання старообрядців посада Вилкова отримати дозвіл на ремонт старообрядницької Різдво-Богородичної церкви.

В 1855(57) році в п.Вилков була побудована старообрядницька дерев'яна церква в ім'я Різдва Богородиці, але з початку 1880-х років старообрядці просять дозволу побудувати нову старообрядницьку церкву в ім'я Святителя Миколи. Дійсно, необхідність в такій церкві виникла за рядом причин:

- Внаслідок природного збільшення старообрядницького населення, ця церква стала тісною, особливо, якщо брати до уваги той факт, що старообрядці регулярно відвідували молитовні та богослужбові зібрання. У 1885 році посадська управа здійснила перепис населення, за яким старообрядців нараховувалося 2 027 осіб (а в 1855 р. їх налічувалося лише 1157) [10]. Отже, старообрядницьке населення посаду зросло майже вдвічі.
- У 1871 р. 18 родин, які пригнічувались румунським урядом, переселилися за Гусев проток на правий берег та заснували так зване Ново-Вилково, де вже у 1885 році мешкало 50 родин [11]. Старообрядці як правого берега, так і лівого, під час повнів, які відбувались на цій території, часто не мали змоги задовольнити свої релігійні потреби.

Однак Бессарабський Губернатор ігнорував прохання старообрядців п.Вилково, Комунальної Ради Вилковської посадської Управи про збудування нової церкви, мотивуючи це тим, що, суттєвої необхідності побудови церкви нема, бо існуюча церква за своїми розмірами, на його думку, відповідає кількості населення, а також тим, що спорудження церкви передбачувалось здійснити за кошти з місцевого бюджету, куди входять гроші не тільки старообрядців, а й православних (25 жовтня 1885р., №483) [12]. На наш погляд, це не причина, бо старообрядців в п. Вилково проживало більше 2/3 всього населення посаду.

Так як нову старообрядницьку церкву не дозволили збудувати, то Церковна Рада Вилковської Різдво-Богородичної церкви звернулася з заявою до Вилковської Комунальної Ради на отримання дозволу на реконструкцію церкви: розширення її, заміну стін на цегляні за причиною тісноти та старості церкви від місцевого сирого ґрунту [13].

Цю заяву розбирали на засіданні Вилковської Комунальної Ради 30 листопада 1886 р., в якій вказувалося, що за тридцятирічний термін існування церкви населення міста збільшилося вдвічі, внаслідок чого на більш ніж 40 душ прихожан припадає 1 квадратний сажень простору землі, зазначалося, що старообрядці регулярно відвідують церковні богослужіння, під час яких запалювали велику кількість свічок та лампад, що призводило до небезпеки пожежі, також при богослуженні, особливо у великі свята, при незначній висоті церковних стін, буває така сильна тіснота і духота, внаслідок чого багато жінок та дітей зомлівають, а слабонервні видають шалені лементи. Тому Комунальна Рада, визнаючи необхідність розширення церкви зведенням нових стін на кам'яному фундаменті, постановила ввести в кошторис (смету) Вилковської Управи на 1887 р. статтю розходу на суму 5000 крб. на виплату архітектору за складання кошторису та плану переобладнання Вилковської Різдво-Богородичної Церкви та на купівлю цегли та каменя» [14]. Цей протокол був направлений Бессарабському Губернатору через ізмайльського повітового ісправника на розгляд, і знову безрезультатно. Після цього старообрядці направляють Прошення безпосередньо Бессарабському Губернатору, в якому вони аналізують незаконність заборони тим, що більша частина капіталу зібрана зі старообрядців, яких в посаді 2000 душ, а менша від православних, яких - 500 душ. За кошторисом Управи за 1887 р. з суспільних коштів виділено 2340 руб. на церковно-приходські потреби православних, а старообрядцям - нічого. Старообрядці просять при неможливості скористатися суспільними коштами дозволити їм чинити розширення та перебудову вилковської старообрядницької церкви за власний кошт («от добротных взносов старообрядческого населения») [15], а також скласти комісію, яка б на місці оцінила ситуацію та склала акт про те, наскільки існуюча церква міцна та чи може вона вмістити 2000 осіб без небезпеки для їх здоров'я. Така комісія прибула влітку 1887 року в п.Вилков та визнала необхідність перебудови Різдво-Богородичної церкви, яка прийшла у застарілість та була занадто малою. Після цього 10 липня 1888 року Вилковська Комунальна Рада робить постанову: уповноважити примаря К.Новікова разом з Порфірієм Гончаровим відправитися до Кишиневу та особисто просити Бессарабського губернатора «обратити милостивое внимание на крайнюю тесноту Вилковской Рождество-Богородичной церкви, приходящей в ветхость, уважить вопиющую религиозную нужду вилковского старообрядческого общества» [16] та дозволити відновити місцеву Різдво-Богородичну церкву, з розширенням приміщення, але із збереженням загального зовнішнього вигляду будівлі, як того вимагає закон, та з віднесенням розходів по

перебудові церкви на рахунок сум від рибного збору з каси посадської управи.

В листопаді 1888 року інженером Гаскетом був складений план церкви, за що йому було сплачено 350 руб. сріблом [17].

4 травня 1893 року Губернатор повідомив Вилковську Посадську Управу, що поновлення церкви дозволяється, але без заміни дерев'яно-валькових стін кам'яними та за умови неприпустимості ніякої зміни її зовнішнього вигляду (ні внутрішня площа будинку, ні висота його не може бути збільшена); до того як приступити до робіт по перебудові, необхідно представити на затвердження Будівельного Відділення Губернського Правління проектні роботи припущеної перебудови з докладної пояснювальною запискою до них. Відмічалось, що витрати по поновленню церкви повинні бути зроблені винятково з власних засобів [18].

Після заяви, що старообрядці можуть відновити церкву лише за власні кошти, вони звертаються з проханням ввести ще збір з рибного промислу в розмірі 2%, окрім збираємих 8%. Це питання роздвигалось на засіданні Комунальної Ради Вилковської Посадської Управи в липні 1894 р., але з цим не всі погодились, заперечення йшли, звісно, з боку православного населення [19]. З приведеного прикладу намагання вилковських старообрядців отримати дозвіл на поновлення церкви стає зовсім зрозуміло, чому ремонт та розширення церкви старообрядці здійснювали без відповідного дозволу влади. Для старообрядців було краще відбутися покарання, заплатити штраф, ніж лишитися місця виконання релігійних потреб, своєї святині – церкви. Якщо б старообрядці вирішили ще чекати дозволу, то їх церква просто розвалилася.

Отже, якщо становище старообрядницьких церков на півдні Бессарабії до кінця 30-х років ХУІІІ ст. різко контрастувала з положенням подібних церков на території всієї Російської імперії, то к кінцю ХУІІІ ст. ми бачимо майже таку ж саму ситуація, як і по всій країні, хоча за указом 1811 р. та його підтвердженням у 1879 р. та 1894 р. богослужіння старообрядцям Південної Бессарабії дозволялося відправлятися, але все це здійснювалося майже в неприпустимих умовах, бо вирішення справ по реконструкції церков здебільше затягувалося на невизначений термін.

1. Краткий политический словарь. – Изд. 5-е. - М., 1988. – С.456.
2. Материалы по истории русской армии. Русские полководцы. М.И.Кутузов. Сборник документов. – т.3. – разд. III.Главнокомандующий молдавской армией. – С.360 (док№440).
3. Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой или Буджака. – Аккерман, 1899. - С.118, 119, 128,130, 138, 154, 376, 391.
4. Собрание постановлений по части раскола. – С.-П.: Тип. Мин.Внутр.Дел, 1858. – С.126.
5. Там само. – С.130.
6. Державний архів Одеської області (ДАОО) у м.Ізмаїл. - Ф.513. - Оп.1. - Спр.196. - Арк.10-10зв.
7. Собрание постановлений по части раскола. – С.-П.: Тип. Мин.Внутр.Дел, 1858. – С.320.
8. ДАОО в м.Ізмаїл. - Ф.4-2/к-38. – Оп.4. – Спр.26. Извлечение из отчета миссионерского Комитета Кишиневской епархии за 1893 год // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1894. - №16. – отд.неоф. – С.255; Отчет Миссионерского Комитета Кишиневской епархии за 1894 год // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1895. – №13. - отд.неоф. – С.187; Ф.Воловей. Отчет епархиального миссионера южного района Кишиневской епархии за 1900 г.// Кишиневские епархиальные ведомости. –1901. - №18. – отд.оф. – С.435.
9. Ф.Воловей. Отчет епархиального миссионера южного района Кишиневской епархии за 1900 г.// Кишиневские епархиальные ведомости. - 1901. - №18. - С. 436.
10. ДАОО у м.Ізмаїл. - Ф.4. - Оп.1. - Спр.10. - Арк.1, 3.
11. Там само. – Арк.2.
12. Там само. - Арк.2зв.
13. Там само.- Арк.2зв.
14. Там само. - Арк.3,3зв.
15. Там само. - Арк.4 зв., 5.
16. Там само. - Арк.6, 6 зв..
17. ДАОО у м.Ізмаїл. - Ф.4. - Оп.1. - Спр. 27. - Арк. 3.
18. Там само. – Ф.4. – Оп.1. - Спр.10. - Арк.17,17зв.
19. Там само. - Арк.31, 31зв.

Місто, село, посад	назва церкви	час виникнення
м. Ізмаїл	в ім'я Святителя Миколая (з 1861 р. - кафедральний старообрядницький собор)	1845 р.
	в ім'я Різдва Христового	1831 р.
с.Стара Некрасівка	в імя Святого Апостола Євангелиста Іоанна Богослова	1838 р.
с.Нова Некрасівка	церква в ім'я Введення в Храм Пресвятої Богородиці	1860 р.
Кілія	в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці	поч.1860-х рр.
Посад Вилков	в ім'я Різдва Богородиці	1855(1857) рр., 1873 р. – кам'яна дзвіниця

с.Жубріани	дерев'яна церква в честь Казанської ікони Божій Матері	1860, 1876 – кам'яна дзвіниця
с.Карячков	кам'яна церква в честь св.мучениці Параскеви	1874 р.
с.Подковка	кам'яна церква в ім'я великомученика Дмитра Солунського	1864 р.